

МЕТОДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Спроможність країни постачати товари на світовий ринок за умов економічного тиску з боку конкурентів є передумовою росту життєвого рівня населення. Для нашої держави здобуття сталих глобальних конкурентних позицій в аграрній сфері має виключно важливе значення у зв'язку з необхідністю здійснювати фінансування імпорту енергоносіїв та інших стратегічних ресурсів. Для того, щоб прогнозувати свої можливості в експорті аграрної продукції, потрібно проаналізувати свої конкурентні можливості та провести оцінку конкурентоздатності підприємства.

Ключові слова: оцінка конкурентоздатності фермерських, аграрних підприємств; конкуренція; прибуток; собівартість.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Вигідне геополітичне становище, суттєвий виробничий потенціал, наявність кваліфікованої робочої сили, потужна сировинна база в сільському господарстві визначають інвестиційну привабливість України та передумови для здобуття глобальних конкурентних переваг в аграрній сфері. Проте нині спостерігається збільшення обсягів імпортованих м'яса, фруктів, цукру-сирцю та інших видів продовольчих товарів. Водночас значна кількість вітчизняних сільськогосподарських виробників отримує збитки. Тому важливими науковими та практичними завданнями щодо стабілізації та подальшого розвитку сільського господарства України є формування механізмів забезпечення глобальної конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання підвищення конкурентоспроможності та ефективності господарювання аграрних підприємств знайшли відображення в роботах В. Г. Андрійчука, О. Д. Гудзинського, С. І. Дем'яненка, О. Ю. Єрмакова, В. В. Зіновчука, С. М. Кваші, П. М. Макаренка, М. Й. Маліка, В. Я. Месель-Веселяка, П. Т. Саблука, М. П. Сахацького, І. Н. Топіхи, І. І. Червена, В. В. Юрчишина, В. М. Яценка та ін. Теоретичні засади формування стратегій конкуренції викладено також у працях зарубіжних учених: Г. Л. Азоева, М. Е. Портера, У. М. Ліферта, Д. М. Майєра, Т. К. Пауелла, Й. А. Шумпетера, Р. А. Фатхутдінова та ін.

Мета статті. Проаналізувати критерії зовнішньої конкурентоспроможності вітчизняних та закордонних сільськогосподарських організацій та провести оцінку конкурентоздатності підприємств. Визначити підсумковий критерій конкурентоспроможності як продукції, так і організації.

Виклад основного матеріалу. У цілому в роки аграрної кризи сектор ОПГ виконував багатofункціональну роль, а саме: він став провідним джерелом підтримки добробуту для селян і багатьох мешканців міста, в умовах зростання безробіття серед селян ОПГ

стали основною сферою зайнятості. Згідно з Законом України «Про особисте селянське господарство», який було прийнято в травні 2003 року, визначено правові, організаційні, економічні та соціальні засади його ведення. ОСГ – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, для задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки та споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг із використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [1].

Однак у теоретичному та методологічному аспектах залишаються недостатньо вивченими проблеми зміцнення конкурентних позицій аграрних підприємств та розробки ефективних маркетингових стратегій і досконалих організаційно-економічних механізмів управління конкурентоспроможністю. Фундаментальний характер цієї теоретичної наукової проблеми визначається відсутністю серед провідних економічних шкіл єдиних підходів до принципів формування системи управління конкурентоспроможністю підприємств за критерієм ефективного функціонування їх у глобальному економічному середовищі. Це й визначає актуальність роботи, її мету й завдання.

Й. Шумпетер стверджував, що конкуренція – це суперництво старого з новим. Прибуток і доход підприємця він розглядав як результат динамічних змін в економіці внаслідок інноваційної діяльності [2]. Під інноваціями Й. Шумпетер мав на увазі впровадження нових технологій, нових товарів, нових типів організації виробництва, які надають очевидні переваги підприємству в зниженні витрат на виробництво одиниці продукції, що випускається, і підвищенні її якості [3].

Оцінку конкурентоспроможності сільськогосподарських формувань проводять за методом ринкових

позицій, за якого існує два підходи до визначення конкурентоспроможності: структурний і функціональний. Структурний підхід до оцінки конкурентоспроможності дозволяє визначити вплив конкурентного середовища на сільськогосподарську організацію, її позицію на заданому товарному ринку, інтенсивність конкуренції. Для цього розраховуються показники ринкової частки, темпів зростання продажів і рентабельності ринку.

Другим напрямом у визначенні конкурентоспроможності слугує функціональний підхід, де головну роль відіграють економічні показники діяльності організації.

Аналіз конкурентоспроможності в сільськогосподарській організації за видами аграрної продукції в динаміці пропонують вести за відносними показниками: урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, окупності витрат, рентабельності, частки прибутку в обсязі продажів, трудомісткості, забезпеченості земельними ресурсами. Причому показник окупності необхідно визначати за виробничими затратами, оскільки тривалий період виробництва в сільському господарстві дозволяє використовувати засоби виробництва, придбані на більш ранніх етапах, що призводить у період інфляції та нестабільності економічних відносин до зменшення комерційних витрат, порівняно з виробничими.

Вважається, що конкурентоспроможне виробництво засноване на поєднанні конкурентоспроможних галузей із високою організаційно-технологічною структурою, максимально й ефективно використовує ресурси, що приносить товаровиробнику прибуток, достатній для розширеного відтворення. У ролі абсолютних показників конкурентоспроможності галузі в сільськогосподарській організації виступають валовий та чистий прибуток, валовий дохід (чиста продукція), а відносними показниками – прибуток у розрахунку на одиницю використовуваних ресурсів (на 1 га, на 1 гол., на 1 люд.-год., на 1 грн вкладеного капіталу), рівень рентабельності, частка прибутку в обсязі продажів, трудомісткість та забезпеченість земельними ресурсами. Застосовувані для оцінки конкурентоспроможності продукції та галузі показники, маючи загальний підхід до їх визначення з оцінкою економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, відрізняються методикою розрахунку. У сільському господарстві не вся продукція, особливо в рослинництві, набуває форми товару, частину її (корми, насіння, молодняк для власного відтворення) використовують для внутрішньогосподарського споживання. Тому конкурентоспроможність пропонують оцінювати з точки зору повного товарного виробництва, тобто всю вироблену продукцію враховувати як товар.

У системі міжгалузевої конкуренції стосовно до сільського господарства вводиться показник прибутку на 1 га ріллі, хоча визначення його в тваринництві пов'язано з додатковими розрахунками. У ролі використуваної ріллі в цій галузі виступає кормова площа. Показник прибуток на 1 га ріллі характеризує порівняльну економічну ефективність землі, зайнятої для виробництва різних видів продукції.

Під час характеристики аграрного виробництва в цілому всі види виробленої продукції наводяться до

єдиного вимірника – умовної продукції, а рівень конкурентоспроможності оцінюється за показниками ресурсоемності (трудомісткість та енергоємність 1 т умовної продукції), рентабельності, а також обсягу продажів у розрахунку на 1 га ріллі для 1 т умовної продукції.

Вимір результату (продукція або прибуток) виробництва з поточними виробничими витратами (ресурсами) є, на думку більшості вчених-економістів, самим найкращим і практично можливим методом вимірювання рівня й динаміки конкурентоспроможності виробництва в масштабі організації. А найбільш надійними й об'єктивними узагальнювальними показниками, що характеризують рівень і динаміку конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, можуть служити показники рентабельності, обчислені різними способами:

а) як відношення прибутку до суми активів на кінець року за залишковою вартістю – рентабельність капіталу;

б) як відношення прибутку до суми доходів від реалізації продукції – рентабельність продажів;

в) як відношення прибутку до повної собівартості продукції – рентабельність витрат.

Крім того, ми вважаємо, що конкурентоспроможність сільськогосподарської організації досягається не тільки через забезпечення рентабельності, але також платоспроможності та фінансової стійкості.

У ролі узагальнювального показника для порівняльної оцінки конкурентоспроможності в різних господарств пропонують використовувати розмір отриманого прибутку в розрахунку на одного середньорічного працівника. Зіставлення загальної продуктивності праці аналізованого господарства з іншими господарствами в галузі дозволяє з'ясувати, яке місце воно займає за відношенням до її конкурентів у галузі. У сучасних умовах розрив виробництва праці 10 % і більше містить в собі загрозу конкурентоздатності. На нашу думку, показник продуктивності праці характеризує ступінь використання одного виду ресурсів – робочої сили. Розмір одержуваного прибутку в організації зумовлений не тільки окремо взятим видом ресурсу, тому розглянутий показник не може служити критерієм для оцінки конкурентоспроможності організації в цілому [4].

Розглянутим вище методикам оцінки рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської організації притаманні такі типові недоліки.

1. Досить часто поняття «конкурентоспроможність організації» ототожнюється з поняттям «конкурентоспроможність товару». Такий підхід не можна визнати науково обґрунтованим, оскільки за допомогою одного показника неможливо врахувати все різноманіття кінцевих результатів діяльності організації. Поняття «конкурентоспроможність організації» ширше, ніж поняття «конкурентоспроможність продукції».

2. Відсутні які-небудь обґрунтовані рекомендації щодо вибору бази порівняння для аналізованих груп показників.

3. Не вдалося виявити методик, за допомогою яких стало б можливим прогнозувати на кілька років уперед рівень конкурентоспроможності організації, що

має велике значення для вибору найбільш раціональної конкурентної стратегії розвитку.

4. За великою кількістю показників, що включаються в аналізований перелік, неможливо отримати достовірних числових оцінок по організаціях конкурентної групи.

5. Числові оцінки за низкою показників, що піддаються аналізу, не є порівнянними, оскільки в різних організаціях-конкурентах застосовуються неоднакові способи розрахунку (наприклад, ідеться про показник прибутку), що негативно позначається на обумовленому показнику – рівні конкурентоспроможності організації.

6. Не вдалося виявити методик, що дозволяють зводити різні за природою, різноспрямовані за дією і з неоднаковими одиницями виміру, аналізовані показники, що враховуються в розрахунках. Другу групу методів можна визнати цілком науково обґрунтованою, оскільки вона базується на системному підході до вирішення складної економічної проблеми. Але важливим показником є наукове обґрунтування показників, які підлягають аналізу, та рекомендованих методів розрахунку інтегрального й узагальнювального показників конкурентоспроможності підприємства, завдяки аналізу цих показників [4].

Оцінка конкурентоспроможності окремих видів сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах за кордоном базується на визначенні:

а) витрат виробництва:

– прямі пропорційно змінні витрати;

– потреба в постійних виробничих факторах (основні засоби виробництва, постійні працівники);

б) результатів виробництва:

– сума виручки від реалізації товарної основної та побічної продукції;

– вихід нетоварної основної та побічної продукції, призначеної для внутрішньогосподарського виробництва для інших галузей [5].

Крім визначення відносної ефективності та конкурентоспроможності галузі, усередині сільськогосподарської організації значення має й визначення абсолютної ефективності та конкурентоспроможності, пов'язані з розрахунком прибутку, тобто враховує повну собівартість продукції.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Із вищесказаного можна зробити висновок, що в західних європейських країнах і США критерієм зовнішньої конкурентоспроможності сільськогосподарської організації виступає частка ринку, займана даною продукцією (даною організацією), і пов'язані з нею показники. Внутрішня конкурентоспроможність організації визначається витратами й результатами виробництва продукції. Їхній рівень залежить від технології вирощування сільськогосподарської культури та утримання тварин, а в ролі основного критерію конкурентоспроможності використовується маржинальний дохід.

На нашу думку, підсумковим критерієм конкурентоспроможності як продукції, так і організації можна вважати частку ринку, оскільки вона тісно пов'язана з обсягами продажів і визначає одержуваний організацією рівень прибутку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про особисті селянські господарства» // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 29. – С. 232–233.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М., 1972. – 210 с.
3. Шумпетер И. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / И. Шумпетер ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
4. Мишулина О. В. Методы оценки конкурентоспособности сельскохозяйственной организации [Электронный ресурс] / О. В. Мишулина, Н. С. Горелова. – Режим доступа : <http://group-global.org/files/38/dff91354bf7231cba60814064a93/2b.doc>.
5. Цэддиес Ю. Экономика сельскохозяйственных предприятий : [учебное пособие] / Ю. Цэддиес, Э. Райш, А. Угаров. – М. : Изд-во МСХА, 1999. – 400 с.

Гореховский М. В.,

Подольский государственный аграрно-технический университет, г. Каменец-Подольский, Украина

Методы оценки конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий

Способность страны поставлять товары на мировой рынок в условиях экономического давления со стороны конкурентов является предпосылкой роста жизненного уровня населения. Для нашего государства получения устойчивых глобальных конкурентных позиций в аграрной сфере имеет исключительно важное значение в связи с необходимостью осуществлять финансирование импорта энергоносителей и других стратегических ресурсов. Для того, чтобы прогнозировать свои возможности в экспорте аграрной продукции, нужно проанализировать свои конкурентные возможности и провести оценку конкурентоспособности предприятия.

Ключевые слова: оценка конкурентоспособности фермерских, аграрных предприятий; конкуренция; прибыль; себестоимость.

Horiiovskyy M. V.,

Podolsky State Agricultural and Technical University, Kamenetz-Podolsk, Ukraine

Methods of assessment of competitiveness of agricultural enterprises

The ability of countries to supply goods to the world market in conditions of economic pressure from competitors is a precondition for growth in living standards. For our state obtaining sustainable global competitive position in the agricultural sector is extremely important because of the need to carry out financing imports of energy and other strategic resources. In order to predict their ability to export agricultural products need to analyze their competitive capacity and to assess the competitiveness of enterprises.

Keywords: *evaluation of the competitiveness of farmers; agricultural businesses; competition; profit; cost.*

Рецензенти: *Кузьменко О. Б., д-р екон. наук, професор;*

Яремко Ю. І., д-р екон. наук, професор.

© Горіховський М. В., 2015

Дата надходження статті до редколегії 20.11.2015